

บทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม

The Role of Social Media in Social Sanction

ตฤณ ทวีธารานนท์¹ และ สังคิต พิริยะรังสรรค์²

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยนี้ ต้องการที่จะศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคม (social sanctions) โดยมุ่งหวังที่จะนำผลการศึกษามาใช้เป็นมาตรการร่วมกับการบังคับใช้กฎหมายหรือการจระเข็บมาตรการด้านเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษทางสังคม โดยเฉพาะมาตรการด้านการควบคุมการใช้โซเชียลมีเดียในประเด็นการลงโทษทางสังคมที่อ่อนไหว ซึ่งการศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้ข้อมูลเชิงวิชาการผนวกกับการศึกษามุมมองจากหลายสาขาวิชาของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในเหตุการณ์ที่มีการลงโทษทางสังคมที่มีการเคลื่อนไหวมวลชนขนาดใหญ่ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยมีโซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือที่สำคัญจำนวน 4 เหตุการณ์

ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมนั้นเป็นตัวกระตุ้น (stimulus) และเป็นตัวขยายขยาย (amplifier) ให้เนื้อหาของบทลงโทษทางสังคมสามารถกระจายออกไปสู่วงกว้างได้อย่างรวดเร็วเพื่อขับเคลื่อนให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ระบบของรัฐไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตาม เทคโนโลยีที่แฝงอยู่ในโซเชียลมีเดีย เช่นการคัดกรองเนื้อหาให้ตรงกับผู้ใช้ หรือคัดเลือกเนื้อหาที่เป็นกระแส (preference algorithm) การเรียนรู้ด้วยตัวเองของคอมพิวเตอร์ (machine learning) และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ที่ยังขาดการพิจารณาเกี่ยวกับประเด็นทางสังคมกลับสร้างมุมมองเพียงด้านเดียวต่อเหตุการณ์ สร้างการกระจายตัวของประทุษวาจา (hate speech) การระรานทางไซเบอร์ (cyberbullying) ที่ละเลยการเสนอข้อเท็จจริง และยังสร้างการรวมกลุ่มที่มีความคิดหรือชอบเนื้อหาคล้ายกันเข้ามาอยู่เป็นสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งอาจเป็นตัวเร่งให้เกิดปัญหาและความแตกแยกของสังคมตามมาได้อย่างรวดเร็วขึ้นมากกว่าการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในทางที่ดีขึ้น รัฐจึงควรมีการสร้างมาตรการที่สามารถควบคุมการใช้งานเทคโนโลยีโซเชียลมีเดียและการนำข้อมูลส่วนตัวไปใช้ในประเด็นที่อ่อนไหว และต้องสร้างมาตรฐานจรรยาบรรณของการนำเสนอสื่อ ความรู้เท่าทันเทคโนโลยีของสื่อ ความตระหนักรู้ด้านข้อมูลส่วนตัวให้กับสมาชิกในสังคมทุกระดับ ให้มีความทันสมัยต่อเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

คำสำคัญ: การลงโทษทางสังคม, โซเชียลมีเดีย, การลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย, การเคลื่อนไหวทางสังคม

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

² อาจารย์ที่ปรึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัย

Abstract

The main objective of the study was to come up with a proper technological regime regulating the use of social media in sensitive issues through social sanction and movement. The research methodology was aligned with the trans-disciplinary perspective as well as the qualitative approach by dialectically synthesizing social science, communication, and media theories, and modern technology points of view with the crucial perceptions of related people in the process of social sanction and movement. The research case studies consisted of four major social sanction events in both Thailand and international countries.

Results from the study showed that the roles of social media in social sanction were stimuli and amplifier tools in order to widespread contents of social sanction through multi-media such as content, photo, music and video, especially violent issues such as death, oppression and any activities having an impact on mass participants. Social sanction and movement through social media could furthermore make changes as they could not be enforced by government or traditional systems. Nonetheless, there were some technologies embedded in social media, for example preference algorithm, machine learning and artificial intelligence which still lacked of human-like consideration in social issues. Therefore, these technologies, however, might create viral biases and prejudices; match only preferred contents with particular groups of people as well as spreading hate speech and cyber-bullying without considering the fact of situations. The government should legislate or endorse proper regulations to control inappropriate uses of social media and behavioral data in social sanction and movement. Also, these should be updated and regularly educated to increase media literacy knowledge, technological ethics and data privacy awareness to all sectors.

Keywords: Social Sanction, Social Media, Social Media Sanction, Social Movement

1. บทนำ

การลงโทษทางสังคม (Social sanction) เกิดขึ้นมาโดยตลอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมหรือความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ตรงตามความต้องการของปัจเจกหรือกลุ่มคนในเวลาใดเวลาหนึ่งหรือบริบทใดบริบทหนึ่ง ความสนใจหรือความต้องการในสังคมสามารถเกิดขึ้นจากความต้องการเริ่มต้นจากปัจเจกเองและต่อยอดไปเป็นความต้องการในระดับกลุ่มหรือชุมชนที่มีแนวคิดหรือความเชื่อเดียวกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะมีรูปแบบของการขับเคลื่อนโดยสังคมผ่านการลงโทษเป็นไปเพื่อสร้างความอับอายขยahkan้าให้แก่ผู้ถูกระทำ เพื่อให้บุคคลผู้นั้นหรือกลุ่มนั้นต้องปรับเปลี่ยน แก้ไขทัศนคติและพฤติกรรมตนเองเสียใหม่ เพื่อให้ตรงกับความต้องการร่วม บรรทัดฐาน ความเชื่อ หรือจารีตของสังคมนั้น เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ ให้ได้ หากเขาผู้นั้นยังปรารถนาที่จะดำรงชีพอยู่ร่วมกับชุมชนต่อไป (สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2559)

การลงโทษทางสังคมในปัจจุบันมีความหลากหลาย ซับซ้อน และมีกลไกที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต โดยเฉพาะรูปแบบในการสื่อสาร โซเชียลมีเดียไม่ว่าจะเป็นเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชัน อย่าง เฟสบุ๊ก (Facebook) ทวิตเตอร์ (Twitter) อินสตาแกรม (Instagram) ไลน์ (LINE) ฯลฯ เริ่มเข้ามามีบทบาทในการเป็นเครื่องมือสื่อสารในปัจจุบันและได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการสื่อสารในการลงโทษทางสังคมไปโดยปริยายและเริ่มเห็นได้ชัดในชีวิตประจำวัน มากกว่าไปก่อนนั้น ทุกคนในสังคมยังสามารถเข้าถึงโซเชียลมีเดียได้จากทุกที่ จากการใช้โทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนซึ่งมีผู้ใช้ทั่วโลกกว่า 2.53 พันล้านคน (The Statistics Portal, 2018) อีกทั้งสมาร์ทโฟนยังสามารถเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการลงโทษทางสังคมด้วยรูปภาพและเนื้อหาได้โดยง่ายจากการที่สามารถเป็นอุปกรณ์ถ่ายภาพนิ่ง วิดีโอ ตัดต่อ ตบแต่ง เขียนข้อความได้จากทุกที่ทุกเวลา จึงทำให้ปรากฏการณ์การลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบนี้เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายและมีตัวอย่างที่หลากหลายทั้งในและต่างประเทศ

นอกจากนั้น โซเชียลมีเดียยังสามารถกระจายเนื้อหาในการลงโทษทางสังคมผ่านการแชร์โพสต์ข้อความหรือรูปภาพเนื้อหาต่างๆ จากบุคคลสู่บุคคล จากบุคคลสู่กลุ่ม สร้างการรวมกลุ่มที่ตั้งตัวเองจากความต้องการหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน นอกเหนือจากการลงโทษผู้กระทำแล้ว ยังเสนอความคิดเห็น ดีแฉ สร้างกระแส ขับเคลื่อน และมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงสังคมในปัจจุบัน ซึ่งอย่างไรก็ตาม การลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียในหลายเหตุการณ์สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงและทำให้สังคมมีความชอบธรรมและมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นในทางกลับกันในบางบริบทเหตุการณ์กลับไม่ได้ส่งผลลัพธ์ที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงแต่กลับสร้างความแตกแยกให้สังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งในทางกลับกันรัฐยังมีบทบาทน้อยมากและไม่เท่าทันต่อเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องในการควบคุมโซเชียลมีเดียในประเด็นการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคม

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษาการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียจะเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความเข้าใจถึงการเกิดพลวัตรทั้งการเคลื่อนไหวในโลกออนไลน์และออฟไลน์ โดยถึงแม้ว่าการลงโทษทางสังคมดังกล่าวจะอยู่ในโซเชียลมีเดียแบบออนไลน์ก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่ายังมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่เป็นองค์ประกอบในการขับเคลื่อนนอกเหนือจากกิจกรรมในโลกออนไลน์เพียงอย่างเดียวที่สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการลงโทษทางสังคมหรือการเปลี่ยนแปลงอันใดอันหนึ่งได้ ในอีกแง่หนึ่ง การศึกษาค้นคว้านี้จะสามารถใช้เป็นต้นแบบในการวิจัยต่อยอดเพื่อให้สังคมไทยมีความเข้าใจถึงพลวัตรในการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมในโซเชียลมีเดีย ยกตัวอย่างเช่นสามารถแยกแยะเหตุปัจจัย และองค์ประกอบต่างๆ ที่อาจปะปนอยู่ในทุกกิจกรรมการลงโทษที่อาจแฝงด้วย

วัตถุประสงค์อื่นๆ เช่น การไม่มีการควบคุมกรอบกติกาในการลงโทษ การไม่มีตัวตนที่แท้จริง (Anonymous) ของกลุ่มผู้ลงโทษ การรับสารและข้อมูลที่ถูกบิดเบือนได้ง่ายในโลกออนไลน์ หรือการถูกรอบงำโดยใช้ข้อมูล การทำการตลาดแฝง การถูกรอบงำโดยกลุ่มทุน รวมทั้งการแทรกแซงจากรัฐบาล หรือผู้มีอำนาจ ซึ่งจากปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ ดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2) เพื่อศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมเนื่องจากการลงโทษทางสังคม
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากการขับเคลื่อนผ่านโซเชียลมีเดีย
- 4) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ที่จะนำเอากลไกดังกล่าวมาใช้เป็นมาตรการด้านการควบคุมโซเชียลมีเดียในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคม

3. การทบทวนวรรณกรรม

การลงโทษทางสังคมสามารถเกิดขึ้นได้ในหลากหลายลักษณะ โดยมีรูปแบบไม่ตายตัว (Context Dynamic) ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมเป็นหลัก (สังคิต พิริยะรังสรรค์, 2559) โดยเฉพาะบริบทสังคมในปัจจุบันที่สลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นกว่าในอดีต โดยในแต่ละบริบทของสังคมจะมีวิธีการและวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน เช่นในบางเหตุการณ์การลงโทษทางสังคมเกิดจากความผิดแปลกที่เป็นเรื่องใหม่ หรือยังไม่เคยมีวัฒนธรรมหรือปทัสสถานของสังคมในเหตุการณ์ลักษณะนี้มาก่อน การลงโทษทางสังคมก็สามารถเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดปทัสสถานหรือวัฒนธรรมใหม่ก็เป็นได้ เมื่อศึกษาทฤษฎีและนิยามต่างๆ ที่นักสังคมวิทยาสมัยก่อนได้ให้ไว้ซึ่งแม้ในขณะนั้นยังไม่มีเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างโซเชียลมีเดียก็ตาม แต่ประเภทของการลงโทษทางสังคมก็สามารถอธิบายปรากฏการณ์จากโซเชียลมีเดียได้ในปัจจุบัน นิยามการลงโทษทางสังคมที่ แรคคัลฟ บราวน์ และ ไวท์เมเยอร์ ได้เสนอไว้ว่าเป็นปฏิบัติการตอบสนองทางสังคม ทั้งการต่อต้านแบบไม่เห็นด้วยหรือยินยอม โดยการต่อต้านหรือจู่โจม โดยการลงโทษทางสังคมทั้งทางลบและทางบวก ซึ่งการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียไม่ได้เป็นการลงโทษทางตรงที่ทำให้เกิดความเสียหายตรงไปที่ผู้ถูกลงโทษ แต่เป็นการทำให้สังคมสร้างแรงกดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเป็นการลงโทษทางอ้อมตามนิยามของ พาร์ทสแควร์ และคณะ (Pasquier et al., 2005) การลงโทษทางสังคมยังสามารถทำอย่างไม่เป็นทางการ (Informal) แม้กระทั่งการซุบซิบนินทาที่เสนอโดย เจมส์ เอส โคลแมน โดยชุมชนหรือสถาบันขนาดเล็กและสามารถขยายผลจนกลายเป็นการขับเคลื่อนสังคมขนาดใหญ่ได้ (Falk et al. 2001) ซึ่งสามารถนำมาศึกษาเปรียบเทียบกับบริบทในโซเชียลมีเดียในปัจจุบัน สันนิษฐานกับการศึกษาของ สังคิต พิริยะรังสรรค์ (2559) ได้กำหนดนิยามให้กับการลงโทษทางสังคม โดยมองทั้งการเคลื่อนไหวทั้งในระดับปัจเจก (Individual Action) และเป็นกลุ่มก้อน (Collective Action)

ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถอธิบายการขับเคลื่อนหลังจากการลงโทษทางสังคมได้และเป็นกระบวนการหนึ่งในการเปลี่ยนผ่านทางโครงสร้างจากเดิมไปสู่โครงสร้างใหม่ หรือจากเดิมที่มีการปรักหักและบำรุงรักษาตัวเองให้กลับสู่สภาพปกติ ซึ่งในแง่ของการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย สามารถอธิบายการขับเคลื่อนผ่านการระดม (Mobilizing) ทรัพยากร การสื่อสาร (Communication) และการจัดการการเคลื่อนไหวแบบองค์กร (Social Movement Organization) เป็นเหมือนตัวเร่งให้การระดม การสื่อสาร และการจัดตั้งองค์กรทำได้รวดเร็วและมีความหลากหลายรวมถึงทำให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงหรือมีส่วนร่วมได้ในวงกว้าง การลงโทษ

ทางสังคมถือเป็นส่วนหนึ่งในการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะกับประเด็นที่ถูกกดขี่ หรือความไม่ยุติธรรมที่ไม่สามารถใช้กระบวนการของรัฐหรือกฎหมายจัดการได้ ตามที่ อเลกซันเดอร์ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2542) เป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างกระทำ (Collective Action) เป็นการสร้างเครือข่าย ขยายวงกว้าง เป็นการปกป้อง Lifeworld นี้ รวมทั้งอาณาบริเวณซึ่งระบบคุณค่าก่อตัวขึ้น เปรียบเสมือนโลกของผู้คนซึ่งมีความเข้าใจร่วม (Shared Understanding) หรือความเข้าใจร่วมกันผ่านสิ่งที่เรียกว่า การสื่อสารร่วม (Communicative Action) ซึ่งแตกต่างจากนักสังคมวิทยาสมาคมที่มีมุมมองด้านอุดมการณ์ในการต่อสู้กับระบบเป็นหลัก

การเปรียบเทียบเทคโนโลยีโซเชียลมีเดียกับการเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ตามนิยามของ เฮร์เบิร์ต อาเบอร์มาส ที่เสนอว่าผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในพื้นที่สาธารณะไม่ว่าจะเป็นบุคคล กลุ่ม องค์กร ฯลฯ จะต้องไม่ถูกจำกัดการมีส่วนร่วมหรือการเข้ามาในพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่สาธารณะจะต้องเป็นพื้นที่เปิดที่ทุกคนที่เกี่ยวข้อง หรือสนใจในเรื่องต่างๆ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งจากประเด็นนี้จะเห็นได้ว่า อาเบอร์มาส ไม่ได้เสนอประเด็นด้านการใช้เปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เข้ามามีบทบาทในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งหากพิจารณาถึงประเด็นความเกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่สนใจ ทั้งนี้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมจะต้องได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ โดยเฉพาะในประเด็นที่จะมีการพูดคุยอย่างเท่าเทียมกัน จะพบว่าโซเชียลมีเดียมีจุดอ่อนโดยเทคโนโลยีที่นำเสนอเนื้อหาที่ถูกทำการคัดกรองผ่านระบบเพื่อให้ผู้เสพเห็นเฉพาะเนื้อหาที่ตนเองอยากเห็นหรือมีแนวโน้มต้องการที่จะเห็นเท่านั้น ซึ่งเทคโนโลยีที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ใช้และทำการจำแนกอย่างอัตโนมัติตลอดเวลา ไม่รวมถึงการแทรกแซงอื่นๆ จึงทำให้ห้ามการเป็นพื้นที่สาธารณะของโซเชียลมีเดียในการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมยังคงไม่สามารถสรุปได้

แม้โซเชียลมีเดียเป็นตัวเร่งให้การสื่อสารมีความรวดเร็วขึ้นและมีลักษณะที่เป็นวงกว้าง เพราะฉะนั้นเมื่อเกิดข้อความ ด่วนท หรือการนำเสนอเหตุการณ์ รวมถึงการวิพากษ์วิจารณ์ เกี่ยวกับเหตุการณ์ สามารถเกิดการทำให้เข้าใจผิด หรือการตั้งใจให้เห็นเหตุการณ์แค่บางส่วน (Framing) จึงทำให้ต้องใช้ความรู้เกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เข้ามาศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมได้ทั้งในแง่ของการรับรู้ของผู้รับ/ส่งสารจากสื่อโดยตรงและการรับรู้จากการกระจายตัวในวงกว้าง นักวิชาการอย่าง พอตเตอร์ และ ซิลเวอร์เบลท์ ที่ได้มีการเสนอถึงมุมมองเกี่ยวกับการเปรียบเทียบสื่อกับความเป็นจริงโดยใช้มุมมองด้านจริยธรรมและความรู้ ซึ่งหากผู้เสพสื่อจากการลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคมปราศจากมุมมองดังกล่าวก็จะทำให้กระบวนการทางสังคมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงให้สังคมดีขึ้นและเป็นประชาธิปไตยได้ (ธีรวัช เจนวัชรรักษ์, 2561)

ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับความรุนแรงของเหตุการณ์หรือการนำเสนอเฉพาะส่วนของเหตุการณ์ที่เป็นความรุนแรงทางตรง เช่น การทำร้ายร่างกายและทำร้ายจิตใจ หรือเกี่ยวกับการเสียชีวิต รวมถึงความรุนแรงทางโครงสร้าง เช่น ความรุนแรงที่แบ่งแยกความเป็นมนุษย์หรือความไม่เท่าเทียม ความรุนแรงทางวัฒนธรรมความเชื่อ รวมทั้งเหตุการณ์ที่บ่งบอกถึงความก้าวร้าวไม่ว่าจะด้วยท่าทางหรือภาษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายของการสื่อสารหรือเป็นตัวเร่งทำให้เกิดกระแสในวงกว้างมากขึ้น (Viral) ซึ่งอย่างไรก็ตามจะผู้วิจัยมองว่าปัจจัยที่เกี่ยวกับความรุนแรงและความก้าวร้าวก็เป็นประเด็นที่ขึ้นอยู่กับบริบทเหตุการณ์เช่นกัน และการศึกษาของทั้ง เรเน่ จีราวด์ (René Girard) แม้จะเป็นการศึกษาในมุมจิตวิทยาของมนุษย์อย่างทฤษฎีการเลียนแบบ (Mimetic Theory) ที่ยังขาดมุมมองของการถูกกระตุ้นโดยสื่อและเทคโนโลยี และการศึกษาของ กัลป์ดุง (Galtung, 1990) ที่ยังไม่ได้อธิบายว่าเทคโนโลยี โดยเฉพาะการใช้ ภาพ วิดีโอ และการถ่ายทอดสดจากเหตุการณ์จริงจะสามารถทำให้ความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นและมีผลต่อการสร้างกระแสทางสังคมได้มากขึ้นนอกเหนือจากความรุนแรงตามข้อเสนอเดิมหรือไม่

4. การดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มองว่าการลงโทษทางสังคมรวมทั้งรูปแบบการเคลื่อนไหวในปัจจุบันเริ่มมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีบริบทที่ต่างกันอย่างมากขึ้น รวมถึงการศึกษาครั้งนี้ที่มุ่งเน้นไปที่การศึกษายาทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมจำเป็นต้องประยุกต์ความรู้และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน การสื่อสาร การสื่อสารมวลชน และอื่นๆ เพิ่มเติมจากการศึกษาเดิมที่ผ่านมา นอกจากนั้นการนำองค์ความรู้และมุมมองเพิ่มเติมที่กล่าวมาผนวกกับวิธีวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาค้นคว้าข้อมูลและศึกษามุมมองจากหลากหลายสาขาวิชา ทั้งภาคการศึกษา ภาคสื่อสารมวลชน ภาคการเมือง นักขับเคลื่อนทางสังคม และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง สามารถบูรณาการความรู้ที่สามารถมองการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียได้อย่างลึกซึ้งโดยใช้แนวทางและวิธีคิดแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ (Trans-disciplinary) เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในรูปแบบใหม่และสามารถตอบปัญหาการวิจัยที่มีความซับซ้อนของบริบททางสังคม

การอธิบายการลงโทษทางสังคมผ่านมุมมองด้านการกระทำทางสังคมกล่าวได้ว่าการลงโทษทางสังคมประกอบไปด้วยการกระทำทางสังคมจากหลากหลายปัจจัยซึ่งมีตัวกระตุ้นทั้งจากความต้องการของปัจเจก ชุมชน และสังคมที่มีความสลับซับซ้อนและผสมผสานกันได้โดยทั้งเกิดจากความเป็นเหตุเป็นผล อารมณ์ การให้คุณค่า หรืออื่นๆ ตามแต่ละปทัสถาน (Norm) หรือบริบทของสังคมที่ต่างกันไปโดยการลงโทษทางสังคมยังผสมผสานกับการเคลื่อนไหวทางสังคมนอกเหนือจากการลงโทษผู้กระทำเพื่อให้ต้องปรับตัวเพียงอย่างเดียวแล้วยังสะท้อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมหรือสร้างบรรทัดฐาน ความเชื่อ หรือการตระหนักรู้ใหม่ในเรื่องที่ลงโทษ

การลงโทษทางสังคมประกอบไปด้วยการกระทำทางสังคมจากหลากหลายปัจจัยซึ่งมีตัวกระตุ้นทั้งจากความต้องการของปัจเจก ชุมชน และสังคมที่มีความสลับซับซ้อนและผสมผสานกัน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นวิธีที่เหมาะสมสำหรับการทำความเข้าใจในเหตุการณ์อย่างลึกซึ้งถึงปรากฏการณ์โดยใช้วิธีการวิจัยแบบปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) และ มานุษยวิธี (Ethnomethodology) ซึ่งมีระเบียบวิธีวิจัยในการนำจุดยืนของผู้วิจัยออกจากเรื่องที่ต้องการจะทำการศึกษ โดยไม่เอาความคิด ของผู้วิจัยเองไปอธิบายเรื่องนั้นๆ และการวิจัยครั้งนี้ยังสามารถศึกษาโดยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ (Indirect involvement) เนื่องจากการลงโทษทางสังคมในหัวข้อที่ทำการวิจัยนั้นอยู่ในโลกออนไลน์ซึ่งผู้วิจัยสามารถอยู่ในเหตุการณ์ได้เกือบตลอดเวลา

ระเบียบวิธีวิจัยแบบ Phenomenological Method คือ การเน้นว่าให้นำจุดยืนของผู้วิจัยออกจากเรื่องที่ต้องการจะทำการศึกษ โดยไม่เอาความคิด ของผู้วิจัยเองไปอธิบายเรื่องนั้นๆ และการวิจัยครั้งนี้ยังสามารถศึกษาโดยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ (Indirect Involvement) เนื่องจากการลงโทษทางสังคมในหัวข้อที่ทำการวิจัยนั้นอยู่ในโลกออนไลน์ซึ่งผู้วิจัยสามารถอยู่ในเหตุการณ์ได้เกือบตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันการวิจัยจะทำการการสัมภาษณ์ในลักษณะ Empathy หรือให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเหตุการณ์โดยที่ผู้วิจัยตั้งคำถามแบบปลายเปิดมากที่สุด

เพื่อศึกษายาทบาทที่แตกต่างและวิวัฒนาการของโซเชียลมีเดียจากหลายปรากฏการณ์ งานวิจัยครั้งนี้จึงได้ใช้มุมมองการศึกษาในทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยทำการศึกษาวิวัฒนาการของการลงโทษทางสังคมที่ใช้โซเชียลมีเดียเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวที่สำคัญ โดยศึกษาเหตุการณ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 จนถึง พ.ศ. 2560 เนื่องจากโซเชียลมีเดียเริ่มมีบทบาทในการนำมาใช้ในประเด็นทางสังคมอย่างแพร่หลายในช่วง 10 ปีล่าสุดที่ผ่านมา โดยจะทำการศึกษาและอภิปรายบริบททางสังคมในทุกช่วงเวลาของแต่ละเหตุการณ์ก่อนจะทำการวิเคราะห์บทบาท

ของโซเชียลมีเดียต่อการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมตั้งแต่ต้นจนจบเหตุการณ์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศ 2 เหตุการณ์ และต่างประเทศ 2 เหตุการณ์ ดังนี้

1) การต่อต้านรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร จากการเคลื่อนไหวของขบวนการหน้ากากขาว เนื่องจากชุมนุม “หน้ากากขาวฟอล์กส์” ที่มีผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตกลุ่มหนึ่งในประเทศไทย ได้เปลี่ยนรูปโปรไฟล์โซเชียลมีเดียเป็นรูป “หน้ากากขาวฟอล์กส์” (Guy Fawkes) จากภาพยนตร์เรื่อง วี ฟอร์ เวนเดตตา (V for Vendetta) และประกาศว่าจะล้มล้างระบอบทักษิณให้หมดสิ้นไปจากแผ่นดินไทย

2) การลงโทษทางสังคมในโครงการรับจำนำข้าว ของรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตรและผู้บริหารธนาคารออมสิน เนื่องจากบรรดาดีในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นคดีเกี่ยวกับการทุจริตของนักการเมือง โดยรัฐบาลภายใต้การนำของ ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ประกาศนโยบายรับจำนำข้าวจากชาวนาในราคาเฉลี่ยละ 15,000-20,000 บาท มีเกษตรกรลงชื่อขอเข้าร่วมโครงการนี้กว่า 3.2 ล้านครัวเรือน และมีผู้ที่ไม่เห็นด้วยและผู้ที่เกี่ยวข้องในภาคการเมือง ภาควิชาการ และภาคสังคม ออกมาเคลื่อนไหวผ่านโซเชียลมีเดียเป็นจำนวนมาก

3) การศึกษาบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมของเหตุการณ์อาหรับสปริง (Arab Spring) ซึ่งเป็นการประท้วงสงคราม ซึ่งเกิดขึ้นในโลกอาหรับ เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่เกิดการปะทะกันระหว่างฝ่ายรัฐบาลชีเรียกับฝ่ายต่อต้าน รวมถึงกลุ่มก่อการร้ายอย่างกลุ่มไอเอสเรื่อยมา ตลอดระยะเวลากว่า 7 ปีที่ผ่านมา มีผู้เสียชีวิตจากเหตุความรุนแรงในชีเรียมากกว่า 450,000 คน นับเป็นเหตุการณ์ที่ประชาชนลุกฮือขึ้นปฏิวัติและโค่นล้มระบอบเผด็จการโดยใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือครั้งใหญ่ที่สุดในโลกอาหรับ

4) เหตุการณ์อื้อฉาวของบริษัท Facebook และบริษัท Cambridge Analytica (Facebook Scandal) ที่มีข้อมูลของผู้ใช้งาน เฟสบุ๊ก รั่วไหลไปให้เกิดการใช้ประโยชน์ในการหาเสียงการเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาของโดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) เนื่องจากเหตุการณ์นี้เป็นข่าวใหญ่ที่ได้รับความสนใจจากทั่วโลก และมีการนำข้อมูลจากผู้ใช้งาน เฟสบุ๊ก กว่า 50 ล้านคน นำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง โดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้ใช้งาน (The Momentum Team, ออนไลน์) ซึ่งในเวลาต่อมากลับถูกการใช้โซเชียลมีเดียเองลงโทษโดยสังคมจนนำไปสู่ผลกระทบด้านผลประกอบการ การเสียค่าปรับจำนวนมาก และเกิดกฎหมายคุ้มครองความเป็นส่วนตัวในระดับสากลในเวลาต่อมา

การเลือกใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพทำให้งานวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นไปที่การนำทฤษฎีทางสังคมที่ได้ทำการทบทวนเพื่อเป็นกรอบในการทำการศึกษากฎการและเพื่อทำให้การสังเคราะห์การวิจัยมีความชัดเจนและลึกซึ้งในแต่ละประเด็น การศึกษาครั้งนี้จึงเลือกใช้เครื่องมือทั้งหมดโดยสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) การสังเกตร่วม (Field observation) โดยติดตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวในการลงโทษทางสังคม เช่น ความคืบหน้าในการเคลื่อนไหว การลงโทษ คดี และผลสัมฤทธิ์ของการลงโทษทางสังคม ซึ่งสามารถทำการติดตามได้จากข่าวสาร สื่อต่างๆ และในโซเชียลมีเดีย

2) การสัมภาษณ์รายบุคคล (Individual interview) โดยเฉพาะกลุ่มเจ้าของเพจเหตุการณ์ที่สังคมให้ความสนใจที่มีกิจกรรมการลงโทษทางสังคม กลุ่มที่มีความเคลื่อนไหวในโซเชียลมีเดียและสื่อสารมวลชนต่างๆ ผู้ที่เกี่ยวข้องต่างสาขาวิชาทั้งหมดในกระบวนการการลงโทษทางสังคม

3) การเชื่อมต่อและประสานองค์ความรู้ (Transferring concepts between disciplines) โดยเป็นตัวกลางที่คอยประสานและเชื่อมต่อองค์ความรู้ของทุกสาขาให้เป็นภาพเดียวกัน

งานวิจัยนี้ได้ทำการสัมภาษณ์นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิจากสาขาอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษและเคลื่อนไหวยทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย รวมทั้งสิ้น 8 ท่าน โดยเริ่มจาก ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ศาสตราจารย์ประจำสาขาการเมืองการปกครอง คณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีมุมมองด้านวิชาการเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวยทางสังคมรูปแบบใหม่ และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เกี่ยวกับบทบาทของโซเชียลมีเดียเพื่อการสื่อสารมวลชนและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวยและการลงโทษทางสังคมทั้งในระดับประเทศและระดับโลก ทั้งเหตุการณ์ ความเคลื่อนไหวยของกลุ่มหน้ากากขาวและ คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือ กปปส. เหตุการณ์ เฟสบุ๊ก สแคนเดล (Facebook Scandal) และ Arab Spring โดย วรณฤดี ศิริวัฒน์เวชกุล ผู้บริหารระดับสูงของบริษัท เฟสบุ๊ก ที่สามารถให้มุมมองทั้งจากการเป็นบริษัทเจ้าของโซเชียลมีเดียเองและมีประสบการณ์ที่สามารถอธิบายบทบาทของโซเชียลมีเดียที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมรวมทั้งเป็นผู้ที่ถูกลงโทษทางสังคมจากกรณีเหตุการณ์ เฟสบุ๊ก สแคนเดล และข้อบังคับด้านความเป็นส่วนตัวของข้อมูล (GDPR) สุริยใส กตะศิลา รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต และผู้อำนวยการสถาบันปฏิรูปประเทศไทยที่เป็นทั้งผู้ทรงคุณวุฒิและส่วนสำคัญของกลุ่ม กปปส. ที่ร่วมกันขับเคลื่อนปฏิรูปประเทศในสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร รวมถึงสมาชิกและแอดมิน เฟสบุ๊ก เพจ “V for Thailand” “กลุ่มปัญญาชนคนอีสาน” และ “ขบวนการเสรีไทย เฟสบุ๊ก” ที่รวมตัวขับเคลื่อนต่อต้านระบอบทักษิณ รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร พรบ.นิรโทษกรรมแบบสุดซอย และทุจริตโครงการรับจำนำข้าว นอกจากนี้ยังได้ทำการสัมภาษณ์แอดมินและผู้ก่อตั้ง Facebook เพจ “ล่า” ซึ่งเป็นกลุ่มชั้นนำที่ทำการเสนอข่าวสารโดยเน้นไปที่การตีแผ่ รื้อถอนความยุติธรรม ที่มีสมาชิกของเพจมากกว่าหนึ่งล้านคน และสุดท้ายเป็นตัวแทนพนักงานธนาคารออมสินที่เป็นหนึ่งในสมาชิกสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจธนาคารออมสิน (สร.อส.) แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่ถูกทำการสัมภาษณ์บางท่านที่กล่าวมาไม่ประสงค์จะเปิดเผยตัวตน

5. ผลการวิจัย

5.1 สรุปประเด็นที่สำคัญของการลงโทษและเคลื่อนไหวยทางสังคมของทั้ง 4 ปรากฏการณ์

1) การต่อต้านรัฐบาล ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร จากการเคลื่อนไหวยของขบวนการหน้ากากขาว

กลุ่มหน้ากากขาวใช้โซเชียลมีเดียในการรวมกลุ่มผ่าน เฟสบุ๊ก: เพจ V for Thailand โดยเนื้อหาส่วนใหญ่จะมุ่งไปที่การต่อต้านนโยบายที่ไม่เหมาะสมหรือการทุจริตคอร์รัปชันที่มีการเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2554 โดยเป็นการลงโทษทางสังคมที่มีการนำเสนอเนื้อหาข่าวสารในเชิงโจมตี โดยเฉพาะการไม่เห็นด้วยต่อการเสนอร่าง พรบ. นิรโทษกรรม ในปี 2555 ซึ่งในขณะนั้นการใช้โซเชียลมีเดียโดยเฉพาะ เฟสบุ๊ก ในประเทศไทยเริ่มมีความนิยมค่อนข้างสูง แต่อย่างไรก็ตามเทคโนโลยีและรูปแบบการให้บริการของโซเชียลมีเดียยังไม่มีการพัฒนามากนัก ที่เห็นได้ชัดจะเป็นการสื่อสารผ่านการแชร์เนื้อหาและข้อความที่กระจายตัวเฉพาะกลุ่มคนรู้จักหรือเพื่อน (Friend) ของแต่ละผู้ใช้งานระบบ รวมถึงการแสดงผลเนื้อหาผ่านฟีดข่าว (News feed) ของเพจหรือกลุ่มที่ผู้ใช้มีการติดตาม (Follow)

ในปี พ.ศ.2556 เกิดเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองโดยปิดบังหน้าตาด้วยหน้ากากของกลุ่ม V for Thailand ที่ใช้ เฟสบุ๊ก เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่ม แลกเปลี่ยนข้อมูล และระดมพลเพื่อการชุมนุม ทั้งในเขตกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยเพจ V for Thailand ที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่าหนึ่งแสนคน นัดหมายกันสวมหน้ากากกายฟอกซ์ เพื่อแสดงออกในรูปแบบ แฟลช ม็อบ (Flash Mob) การชุมนุมเชิงสัญลักษณ์ในที่สาธารณะเพื่อทำอะไรบางอย่างโดยใช้

เวลาไม่ยืดเยื้อ) ซึ่งได้รับความสนใจในวงกว้าง โดยเฉพาะในโลกออนไลน์ โดยมีเว็บเพจซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้ชุมนุมหน้ากากขาวกว่า 13 ล้านรายการ

จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาภายในเพจ V For Thailand ที่ใช้เพื่อการสื่อสารมากที่สุด เพื่อการเคลื่อนไหวและการระดมกลุ่มและเพื่อนัดหมายการชุมนุมทางการเมือง กว่าร้อยละ 70 ของเนื้อหาทั้งหมด โดยสมาชิกของเพจมักเข้ามามีส่วนร่วมและสร้างปฏิสัมพันธ์ ผ่านการกดไลค์ แชร์ และการแสดงความคิดเห็น กับเนื้อหาการรายงานความเคลื่อนไหวของสมาชิกและแอดมินของกลุ่ม ทำให้มีการขยายและเพิ่มสมาชิกไปสู่ผู้สนใจอื่นๆ ให้เข้ามามีจำนวนเพิ่มเติม กล่าวโดยสรุปคือ เพจ V For Thailand ถูกสร้างมาเพื่อเป็นพื้นที่ในการสื่อสารเพื่อระดมสมาชิกทั้งในโลกออนไลน์รวมถึงการนัดหมายการชุมนุมทางการเมืองที่เกิดขึ้นจริง มากกว่าเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล หรือให้ความรู้ในประเด็นทางการเมือง โดยเป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการสื่อสารของทั้งแอดมินเพจกับสมาชิกที่มีอุดมการณ์และเจตนารมณ์ทางการเมืองเดียวกันที่สามารถทำให้ผู้ที่สนใจในประเด็นเดียวกันเข้ามาเป็นสมาชิกในเพจ ดังกล่าวเพิ่มเติมขึ้นเรื่อยๆ

จุดเด่นของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในภาคประชาชนครั้งนี้ อยู่ที่การ “เคลื่อนไหวโดยไร้ผู้นำ” ซึ่งสะท้อนกระบวนการวิวัฒนาการของการต่อสู้ อาจถือได้ว่าเป็นการ “นวัตกรรม” รูปแบบยุทธวิธีการต่อสู้ เพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศไทยครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งของขบวนการการเมืองภาคประชาชน เมื่อพิจารณาในมุมมองของการเคลื่อนไหวของขบวนการ การเมืองภาคประชาชนที่มีกลุ่มพันธมิตรเป็นแกนนำ สรุปได้ว่า “นวัตกรรม” รูปแบบยุทธวิธีการต่อสู้ครั้งนี้ สามารถใช้โซเชียลมีเดียต่อสู้กับกลไกอำนาจรัฐที่ไม่เหมาะสมได้สำเร็จ ทำให้มวลชนออกมาเคลื่อนไหวได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องรอให้มีแกนนำ หรือกลุ่มองค์กรใดๆ

2) การลงโทษทางสังคมในโครงการรับจำนำข้าว

จุดเริ่มต้นของโครงการรับจำนำข้าวที่สำคัญหลังจากที่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ใช้วิธีการที่กลุ่มต่อต้านมองว่าเป็นลักษณะประชานิยม ในปี พ.ศ. 2555 จนถึงปี พ.ศ. 2557 โดยตั้งราคารับจำนำข้าวสูงกว่าราคาตลาดเกือบร้อยละ 50 เพื่อช่วยเหลือชาวนา ซึ่งโครงการนี้มีแนวโน้มที่จะเกิดภาวะขาดทุนอย่างมหาศาล เนื่องจากราคาข้าวที่รับจำนำเหนือกว่าราคาตลาดตามที่กล่าว และยังมีราคาสูงกว่าราคาข้าวในตลาดโลกเป็นเวลาเกือบ 2 ปี โดยมีมูลค่าขาดทุนประมาณการไว้กว่า 3 แสนล้านบาท ประเด็นการลงโทษทางสังคมต่อรัฐบาลยิ่งลักษณ์ในโครงการจำนำข้าวในโซเชียลมีเดียเริ่มต้นมาจากกลุ่มสมาชิก เฟสบุ๊ค เพจ “ขบวนการเสรีไทยเฟซบุ๊ค” ซึ่งมีสมาชิกในขณะนั้นเกือบ 1 แสนคน ซึ่งใช้อัตลักษณ์ร่วมด้วยการใช้คำนำหน้ากลุ่มว่า “ขบวนการเสรีไทย” ซึ่งเป็นการสร้างความหมายที่ชัดเจนในประเด็นการเมืองและการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นในการสร้างเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue network) ที่ต้องการต่อต้านระบอบทักษิณและเผด็จการและเป็นการลงโทษทางจริยธรรมและการเมือง (Ethical and political sanction)

การเคลื่อนไหวของกลุ่มปัญญาชนคนอีสาน กลุ่มสมาชิกสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจธนาคารออมสิน กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยต่อนโยบายจำนำข้าวของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ โดยได้มีโซเชียลมีเดียในการสื่อสารและระดม โดยดึงเนื้อหาข้อมูลข่าวสาร การนัดหมายชุมนุมที่เกี่ยวข้องเข้าหาผู้เสพที่ต้องการเนื้อหาลักษณะนี้ไม่ว่าจะด้วยการแชร์ของแต่ละกลุ่มเองหรือด้วยการจับคู่เนื้อหาด้วยระบบของโซเชียลมีเดีย ถือเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการต่อต้านนโยบายจำนำข้าวที่รวดเร็วในโลกออนไลน์

การลงโทษทางสังคมกรณีจ่านำข้าวเป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาการต่อสู้ของ กปปส. ที่เริ่มการชุมนุมขับไล่รัฐบาล ตั้งแต่ พฤศจิกายน 2556 จนถึง พฤษภาคม 2557 และมีการหลั่งไหลชุมนุมกันจากกลุ่มย่อย โดยใช้โซเชียลและช่องทางอื่นๆนัดหมาย ได้เคลื่อนขบวนจากเวทีอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ไปปิดล้อมธนาคารออมสิน สำนักงานใหญ่ เพื่อต่อต้านการนำเงินฝากที่เปรียบเสมือนเงินของประชาชนมาช่วยเหลือโครงการจ่านำข้าวที่ขาดทุนโดยของรัฐบาล และกดดันให้รัฐบาลรับผิดชอบต่อการประท้วงการทุจริตจ่านำข้าว รวมถึง ร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม ซึ่งในเวลาต่อมา คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือ ป.ป.ช. ได้แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อไต่สวน ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยมีมติถึง 7 ต่อ 0 เสียงชี้มูลความผิดของนางสาวยิ่งลักษณ์ ในคดีจ่านำข้าว โดยต่อมาได้ทำการส่งเรื่องให้สมาชิกวุฒิสภาดำเนินการถอดถอนจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและเป็นหนึ่งในเหตุการณ์ก่อน พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา จะทำการรัฐประหารรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ในเวลาต่อมา

3) การลงโทษทางสังคมของเหตุการณ์อาหรับสปริง (Arab Spring)

ในปี พ.ศ. 2553 เกิดการลุกฮือของประชาชนในโลกอาหรับที่มีความรู้สึกร่วมในการโค่นล้ม ครอบงำทางการเมืองจากรัฐบาลชาดอาหรับที่เป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคง ประชาชนที่เดินขบวนประท้วงมีความพยายามร่วมกันที่จะผลักดันให้มีการยกเลิกระบบการปกครองของ ชัยนุลอาบีดินบินอะลี (Zine El Abidine Ben Ali) ผู้นำตูนิเซีย ที่กินเวลายาวนานกว่า 23 ปี ซึ่งจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์อาหรับสปริง (Arab Spring) ในฤดูใบไม้ผลิของชาวอาหรับ เริ่มจากการลุกฮือของผู้ประท้วงที่เป็นประชาชน ที่ปราศจากองค์กรหรือพรรคการเมืองใด ๆ ที่ให้การสนับสนุน จึงเป็นภาพที่ดูรุนแรงระหว่างการต่อสู้ของประชาชนโดยเฉพาะผู้หญิงที่ปราศจากอาวุธกับกองกำลังทหารและตำรวจภายใต้การบงการของ ชัยนุลอาบีดินบินอะลี ที่ทำให้เกิดการแพร่ภาพดังกล่าวกระจายในวงกว้างผ่านโซเชียลมีเดียทั้ง เฟสบุ๊ค และทวิตเตอร์

นอกจากนี้ มีการแพร่เรื่องทุจริตคอร์รัปชันในตูนิเซียโดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน การรับสินบน การข่มขู่เพื่อซื้อที่ดินจากประชาชน และการเล่นพรรคพ้องให้เป็นที่ยอมรับของสาธารณชน ซึ่งถือเป็นหัวข้อที่มีความรุนแรงเป็นจุดสนใจจนทำให้เกิดการออกความเห็นและแชร์ออกไปอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะการเผาตัวตายของ มุฮัมมัด บัวอัซซิซซี (Mohamed Bouazizi) ที่สะท้อนถึงการถูกกดขี่และความเหลื่อมล้ำของความยากจนและอำนาจเผด็จการ ที่ถูกแชร์ออกไปยังทุกประเทศอาหรับที่มีปัญหาในลักษณะเดียวกัน จนทำให้เกิดผู้ชุมนุมประท้วงในบริเวณต่างๆ เช่น อียิปต์ สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ บาห์เรน แอลจีเรีย ลิเบีย เยเมน เลบานอน จอร์แดน ปาเลสไตน์ อิรัก และซีเรีย เพื่อเรียกร้องให้แก้ไขปัญหามลพิษที่เรื้อรังยาวนาน การปฏิรูปบ้านเมืองและระบอบการปกครอง การแก้ไขปัญหาคาเป็นธรรมชาติในสังคม และศักดิ์ศรีความเป็นคนไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงระบอบ และการขับไล่ผู้นำ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของบริษัท The Economist ในปี พ.ศ. 2559 ที่ได้ศึกษาและสรุปเป็นแผนภาพในทวิตเตอร์ ของบริษัท แม้ว่าหลังจากเหตุการณ์การต่อต้านรัฐบาลเผด็จการในหลายประเทศในกลุ่มอาหรับสปริงจะจบลงด้วยชัยชนะของภาคประชาชนด้วยการโค่นล้มชั่วอำนาจเก่า เช่นในประเทศอียิปต์ที่สามารถโค่นประธานาธิบดี มูบารัค ลงได้ แต่ก็ไม่ได้ก่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยให้กับประชาชน ยิ่งไปกว่านั้น ในประเทศลิเบีย ซีเรีย และเยเมน ที่มีความรุนแรงมากขึ้นจนกลายเป็นสงครามกลางเมืองจนมาถึงปัจจุบัน จะมีก็เพียงแต่ในประเทศตูนิเซียเท่านั้นที่ดูเหมือนว่าหลังจากเหตุการณ์การขับเคลื่อนทางสังคมของอาหรับสปริงจะทำให้เกิดการยกเลิกระบบการปกครองของ ชัยนุลอาบีดินบินอะลี และนำมาสู่ความเป็นประชาธิปไตยในเวลาต่อมา

4) เหตุการณ์อื้อฉาวของบริษัท Facebook และบริษัท Cambridge Analytica

หลังจากบริษัทที่ปรึกษาทางธุรกิจของอังกฤษ “เคมบริดจ์ อนาคติก้า” (Cambridge Analytica) รวบรวมและแชร์ข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้ เฟสบุ๊ค หลายสิบล้านคนในอเมริกาโดยไม่ได้รับอนุญาต เพื่อใช้ในการสร้างคะแนนเสียงให้กับพรรคเดโมแครตชนะการเลือกตั้ง ทำให้ โดนัลด์ ทรัมป์ ชนะการเลือกตั้งและเป็นประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี 2559 จนถึงปัจจุบัน จุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดการลงโทษและเคลื่อนไหวต่อต้านบริษัท เฟสบุ๊ค คือการที่นักข่าวปลอมตัวไปพบ อเล็กซานเดอร์ นิกซ์ (Alexander Nix) ซีอีโอของ เคมบริดจ์ อนาคติก้า โดยอ้างว่าเป็นนักธุรกิจจากศรีลังกาที่ต้องการจะช่วยเหลือส่งเสริมตนในการเลือกตั้งที่กำลังจะถึง และแอบบันทึกบทสนทนาที่มีข้อความระบุถึงการเผยแพร่ข้อมูล เฟสบุ๊ค มาช่วยเหลือ โดนัลด์ ทรัมป์ เอาไว้ ประกอบกับการมีพนักงานด้านข้อมูลของบริษัท เคมบริดจ์ อนาคติก้า ระบุว่ามีการดึงข้อมูลผู้ใช้จาก เฟสบุ๊ค กว่า 50 ล้านบัญชี ผ่านแอปพลิเคชัน thisisyourdigitallife เพื่อนำข้อมูลมาสร้าง Profile ในการทำแคมเปญโฆษณาเชิงการเมืองทางการเมืองต่างๆ อย่างของ ทรัมป์ จริง

แฮชแท็ก #DeleteFacebook กระจายตัวออกไปอย่างกว้างขวางภายในระยะเวลาไม่กี่วัน โดยบริษัท Business Insider ได้ทำการสำรวจว่าหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว ในเดือน มีนาคม พ.ศ. 2561 ประชาชนชาวอเมริกันร้อยละ 17 ลบบัญชี เฟสบุ๊ค ทันที และ ร้อยละ 35 จะใช้น้อยลง รวมถึงทำให้มูลค่าหุ้นของบริษัทตกลงไปถึง 8% คิดเป็นมูลค่า 4.3 หมื่นล้านเหรียญสหรัฐ โดยภายหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ มาร์ค ซัคเคอร์เบิร์ก (Mark Zuckerberg) ซีอีโอและผู้ก่อตั้ง เฟสบุ๊ค ได้ออกมาชี้แจงและขอโทษต่อสังคมและแสดงความรับผิดชอบโดยการให้คำมั่นต่อสาธารณะเกี่ยวกับการรักษาข้อมูลความเป็นส่วนตัวที่เข้มข้นมากขึ้น ฟังของรัฐบาลในหลาย ๆ ประเทศก็ได้มีปฏิกิริยาเชิงนโยบายเพื่อจัดการกับปัญหาความเป็นส่วนตัวของข้อมูล เช่น รัฐมนตรีวัฒนธรรมและดิจิทัลอังกฤษ เรียกร้องให้เฟสบุ๊คปฏิบัติตามกฎหมาย และเปิดเผยว่าอังกฤษจะบังคับใช้กฎหมายให้เข้มงวดมากขึ้น ด้านผู้นำสหภาพยุโรปเองก็ส่งสัญญาณในลักษณะเดียวกัน และนำไปสู่การบังคับใช้ที่เป็นรูปธรรม โดยในวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 ได้มีการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองข้อมูลยุโรป General Data Protection Regulation หรือ GDPR ที่มีเนื้อหาครอบคลุมการใช้และการเข้าถึงข้อมูลทุกชนิดโดยเฉพาะในโซเชียลมีเดีย และเว็บไซต์ต่างๆ โดยจะต้องขอความยินยอมและเห็นชอบจากผู้ใช้งาน

จากเหตุการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เทคโนโลยีเช่นแฮชแท็กและการเชื่อมโยงกันของโซเชียลมีเดียในหลายๆ แพลตฟอร์ม (Platform) ทำให้รูปแบบการกระจายตัวของเนื้อหาการลงโทษทางสังคมรวดเร็วและหลากหลายมากยิ่งขึ้น อีกประเด็นที่น่าสนใจคือการที่โซเชียลมีเดียมีบทบาทมากขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องมีการชุมนุมหรือการชุมนุมในโลกลงความจริงเหมือนเหตุการณ์การลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคมในอดีต โดยสามารถที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นความตระหนักด้านข้อมูลส่วนตัวหรือการออกกฎ GDPR ที่เริ่มมีการบังคับใช้ในระดับโลกในปัจจุบัน

5.2 การนำโซเชียลมีเดียมาใช้ในการลงโทษทางสังคม

ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา โซเชียลมีเดียได้เข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเริ่มจากการติดต่อสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล รูปภาพ ร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ฯลฯ ระหว่างเพื่อน ครอบครัว คนรู้จัก และเริ่มขยายการใช้งานในรูปแบบอื่นๆ เมื่อมีผู้ใช้งานมากขึ้น บริษัทที่เป็นเจ้าของโซเชียลมีเดียจำเป็นต้องมีการพัฒนาเพื่อเพิ่มเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งาน โดยเน้นไปที่การเพิ่มการมีส่วนร่วม (Engagement) ซึ่งวิวัฒนาการของโซเชียลมีเดีย ดังกล่าวนี้นี้ ได้ทำให้สังคมในโซเชียลมีเดียขยายวงกว้างออกไปนอกเหนือจากแค่เพื่อน ครอบครัว

และคนรู้จัก จนกลายเป็นกลุ่มย่อยต่างๆ ในสังคมผ่านการรวมกลุ่มกันอย่างสลับซับซ้อนในโลกออนไลน์ ซึ่งการเกิดกลุ่มและสังคมในโลกออนไลน์มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันกับสังคมในโลกความเป็นจริงมากขึ้นทุกขณะ โดยวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี เหตุผลดังกล่าวนี้ทำให้พลวัตรในสังคมออนไลน์โดยเฉพาะโซเชียลมีเดียเริ่มมีการเคลื่อนไหวที่คล้ายคลึงกับสังคมในโลกแห่งความเป็นจริง และทำให้เกิดกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่คล้ายคลึงกันกับสังคมปกติ

ผลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ พบว่าการที่โซเชียลมีเดีย มีบทบาทในการลงโทษทางสังคมที่เปรียบเสมือนกระบวนการทางสังคมในรูปแบบหนึ่งและมีรูปแบบของการเคลื่อนไหวเมื่อเปรียบเทียบกับโลกแห่งความเป็นจริงแล้ว มีความคล้ายคลึงกันอยู่ในหลายมิติ เช่น การทำให้อับอายขายหน้า การนินทาว่าร้าย การสื่อสารของผู้ลงโทษจากปัจเจกสู่กลุ่ม กลุ่มสู่สถาบัน ขยายตัวไปสู่ระดับสังคมที่ใหญ่ขึ้น และเริ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบกับการลงโทษทางสังคมในโลกปกติ อีกประการหนึ่งที่สำคัญสำหรับการลงโทษทางสังคมในโซเชียลมีเดีย เปรียบเทียบกับการลงโทษทางสังคมในโลกแห่งความจริงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการศึกษพบว่าพลวัตรการลงโทษในโซเชียลมีเดีย สามารถทำให้สังคมรักษาปทัสถานของตนเองไว้ได้ในขณะที่ก็สามารถสร้างปทัสถานใหม่ขึ้นมาได้ไม่ต่างกับการลงโทษทางสังคมในรูปแบบปกติ

5.3 บทบาทของโซเชียลมีเดีย ในการลงโทษทางสังคมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

การศึกษพบว่าพลวัตรการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียตั้งแต่เริ่มแรกเป็นสิ่งที่ทำให้กระบวนการเกิดขึ้นด้วยความรวดเร็ว โดยเป็นการสื่อสารถึงเนื้อหา สัญลักษณ์ หรืออัตลักษณ์ในการลงโทษ เช่น การใช้รูปภาพโป๊ไร้ผ้าทั้งหมดได้ในคราวเดียวกัน โดยยังสามารถทำลายอุปสรรคด้านสถานที่ที่ห่างไกลกัน และยังเป็นสื่อสารในลักษณะ Many-to-many ที่แฝงพลังการเคลื่อนไหวของกลุ่มและปัจเจกไปในเวลาเดียวกัน (Collective and Individual Action) และเป็นตัวเร่งปฏิกิริยา (Stimulus) ให้การลงโทษมีความรวดเร็วและขยายตัวในวงกว้างอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในการลงโทษทางสังคมในอดีตแต่ยังคงผสมผสานและกระทำคู่ขนานกันกับการลงโทษทางสังคมในโลกแห่งความจริง โดยการเป็นดั่งเครื่องมือของการระดม

วิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีของโซเชียลมีเดียตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเปรียบเสมือนเครื่องมือที่สร้างรูปแบบการสื่อสารให้มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นและสร้างเงื่อนไขให้การลงโทษทางสังคมมีพลวัตรในมิติอื่นๆเพิ่มมากขึ้น รูปแบบการสื่อสารและการสร้างการมีส่วนร่วมเช่นแฮชแท็กข้อความ หรือการสร้างการเชื่อมต่อจากแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียหนึ่งไปสู่อีกแพลตฟอร์มหนึ่ง เช่น จาก เฟสบุ๊ก ไปสู่ อินสตาแกรม ไปสู่ ทวิตเตอร์ เป็นต้น ยิ่งทำให้เกิดการขยายตัวของกลไกการลงโทษทางสังคมอย่างรวดเร็วมากขึ้น

อีกประเด็นที่ทำให้โซเชียลมีเดียมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นจากอดีตในการลงโทษทางสังคมคือการที่ปัจเจกหรือกลุ่มสังคมโซเชียลมีเดียสามารถใช้เทคโนโลยีเกี่ยวกับการสื่อสาร เช่น การติดต่อ ถ่ายทำ รูปภาพ วิดีโอ เป็นต้น นำไปสู่การเกิดอินดีมีเดีย ที่ทำให้นักเคลื่อนไหวหรือกลุ่มต่างๆ สามารถสร้างเนื้อหาเกี่ยวกับการลงโทษทางสังคมได้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องผ่านสื่อสารมวลชนอย่างเช่นในอดีตและยังมีแนวโน้มมากขึ้นเรื่อยๆ ส่วนทางกับสื่อสารมวลชนที่เป็นองค์กรเริ่มล้มหายตายจากไป ประเด็นนี้ทำให้การลงโทษทางสังคมในโลกออนไลน์โดยเฉพาะในโซเชียลมีเดียเพิ่มขึ้นและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมมากขึ้นทุกวัน

ประการสุดท้าย เกี่ยวกับบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษทางสังคมที่มีวิวัฒนาการตั้งแต่อดีตซึ่งจากการศึกษาพบว่า เหตุการณ์การลงโทษทางสังคมที่บทบาทของโซเชียลมีเดียเริ่มต้นเพียงแคเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร

การระดม และนัดหมาย ที่จำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวควบคู่กันกับการเคลื่อนไหวและลงโทษทางสังคมในโลกของความเป็นจริง แต่ในปัจจุบันการลงโทษทางสังคมอาจกระทำบนโซเชียลมีเดียเพียงอย่างเดียวก็สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงได้ดังเช่นในกรณีของกฎ เฟสบุ๊ก เมื่อ ปี พ.ศ. 2559-2561 ที่ บริษัทกูเกิลไทยทางสังคมโดยไม่มีอำนาจจำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวในโลกออฟไลน์ ซึ่งในอนาคตแนวโน้มของการลงโทษทางสังคมในโซเชียลมีเดียโดยไม่จำเป็นต้องมีการเคลื่อนไหวจริงตามวิวัฒนาการของเทคโนโลยีอาจเพิ่มสูงขึ้น

5.4 บทบาทของโซเชียลมีเดียในการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อเนื่องจากการลงโทษทางสังคม

การเคลื่อนไหวทางสังคมแต่ละครั้งมีข้อสังเกตถึงรายละเอียดที่มากมาย เต็มไปด้วยแนวคิดและกิจกรรมภายใต้เหตุการณ์ มีการขับเคลื่อนและอุปสรรคในหลายๆ ปัจจัย จนทำให้การเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งกินเวลายาวนานหลายปี ซึ่งโซเชียลมีเดียทำให้ปัจจัยและอุปสรรคเหล่านั้นลดน้อยลงเนื่องจากสื่อสารที่มีความรวดเร็วและมีมิติมากขึ้น ไม่ใช่แค่เพียงรูปภาพหรือตัวอักษรเหมือนการสื่อสารในอดีต รวมถึงยังเป็นการสื่อสารแบบสด (Real Time) โดยปราศจากตัวกลางหรือผู้นำสาร

โซเชียลมีเดีย ยังเป็นตัวเร่งที่สำคัญในประเด็นด้านพฤติกรรมกรรมนิยมนาฬิกาข่าวสารที่มีเนื้อหารุนแรง หรือเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับความเป็นความตาย การถูกกดขี่ ที่ผสมไปด้วยการเสนอผ่านเนื้อหาในลักษณะที่ถ่ายทอดจากสถานที่จริง จากผู้เห็นเหตุการณ์จริง (Reality) ทำให้เกิดการแชร์รูปภาพ เนื้อหา จนกลายเป็นกระแส (Viral) ทำให้การสร้างเครือข่ายหรือกระจายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะสังคมที่โซเชียลมีเดียมีความนิยมสูง และอีกประเด็นที่เป็นตัวเร่งการกระจายตัวที่สำคัญ กับการเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบันที่ผู้มีอิทธิพลในโลกออนไลน์ (Influencer) โดยเฉพาะ ดารา นักร้อง บุคคลด้านศาสนา นักการเมือง บุคคลที่มีชื่อเสียงในโลกออนไลน์ หรือบุคคลสำคัญอื่นๆ เป็นส่วนสำคัญและสร้างแรงส่งที่ทำให้เกิดผลกระทบที่สร้างอิทธิพลให้ผู้คนแชร์ออกไปอีกในวงกว้าง

ประเด็นหนึ่งที่พบจากการศึกษาคือบริบทที่แตกต่างในด้านเวลาและสถานที่ที่มีผลต่อบทบาทของโซเชียลมีเดียในการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคม เช่น ความนิยมของบริษัทโซเชียลมีเดียในแต่ละท้องที่ที่ไม่เท่ากัน บางที่นิยมใช้ เฟสบุ๊ก บางที่ใช้ ทวิตเตอร์ บางที่ใช้โซเชียลมีเดียอื่นๆ ที่เคยเป็นอุปสรรคในการรวมกลุ่มหรือเคลื่อนไหวทางสังคมอาจหายไปด้วยการพัฒนาด้านเทคโนโลยี เช่น การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตผ่านแพลตฟอร์มหรือการใช้แอปพลิเคชันบางชนิดที่สามารถสร้างการจับคู่เนื้อหาข้ามระบบ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ อาจทำให้การระดมมีรูปแบบที่รวดเร็วและแม่นยำมากขึ้น

ประการสุดท้าย จากการศึกษาในมุมมองด้านเทคโนโลยีระบบคัดเลือกเนื้อหาให้ตรงกับผู้ใช้ (Preference Algorithm) พบว่าเป็นเทคโนโลยีที่มีการทำงานในลักษณะการประมวลผลความสนใจทั้งเนื้อหา ข้อความ รูปภาพ ซึ่งจะทำการคัดกรองเพื่อให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้แต่ละคน (Personalization) โดยคำนวณจากพฤติกรรมกรรมนิยมนาฬิกาข่าวสารต่างๆ ที่ผ่านมาของผู้ใช้ และนำข้อความ เนื้อหา ของบุคคล กลุ่ม สถาบันหรือองค์กรต่างๆ ที่มีความคิดและอุดมการณ์เหมือนหรือใกล้เคียงกันให้เข้ามาอยู่ด้วยกัน โดยยังหลายกำแพงทางด้านท้องถิ่น และภาษาเนื่องจากยังมีเทคโนโลยีในการแปลภาษาในอินเทอร์เน็ต ซึ่งเทคโนโลยีพวกนี้ก็จะถูกพัฒนาขึ้นไปอีกเรื่อยๆ เช่น เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) และการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองของคอมพิวเตอร์ (Machine Learning) ที่อาจทำให้การจับคู่เนื้อหาละเอียดและเป็นอัตโนมัติมากขึ้น ซึ่งอย่างไรก็ตาม การใช้ปัญญาประดิษฐ์ที่มีวัตถุประสงค์หลักคือการทำธุรกิจด้วยการสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ให้มากที่สุด สร้างกระแส Viral ให้มากที่สุด เพื่อต่อยอดไปในการขายโฆษณาและสร้างกำไร การสร้างโปรแกรมอัลกอริทึม (Algorithm) ให้ระบบปัญญาประดิษฐ์ซึ่งไม่สามารถ

แยกแยะความเหมาะสมของประเด็นที่ละเอียดอ่อนได้แบบวิจารณ์ของมนุษย์ได้นั้น อาจทำให้สังคมเกิดการรวมกลุ่มและกระจายตัวของเนื้อหาที่ละเอียดอ่อนในสังคม โดยเฉพาะประเด็นการลงโทษหรือเคลื่อนไหวก้าวทางสังคม และสร้างความขัดแย้งและแตกแยกได้

5.5 ปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมจากการขับเคลื่อนผ่านโซเชียลมีเดีย

การลงโทษทางสังคมถือได้ว่าเป็นความขัดแย้งหรือความไม่ลงรอยกันของปทัสถานของสมาชิกในโครงสร้าง แต่ในหลายปรากฏการณ์ที่เกิดความขัดแย้ง สิ่งแรกที่ยากไปนั้นคือความจริง เช่น ในเรื่องเดียวกันกลุ่มหนึ่งอาจทำการตีกรอบ (Frame) ตามมุมมองของตัวเอง ในขณะที่อีกกลุ่มกลับมีอีกมุมมองหนึ่งหรือคิดต่างกัน อุดมการณ์หรือจุดยืนต่างก็นำเสนอเนื้อหาอีกแบบหนึ่ง จากบทบาทของโซเชียลมีเดีย ทั้งจากรูปแบบการสื่อสารและเทคโนโลยีการจับคู่เนื้อหาด้วยระบบและความคิดของปัญญาประดิษฐ์ที่เป็นการเร่งการระดมคนที่คิดเหมือนกันให้เพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อยๆ รวมกลุ่มกัน ส่วนความขัดแย้งก็ยังคงอยู่เช่นเดิม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากการลงโทษและเคลื่อนไหวก้าวทางสังคมไม่ได้มีปัจจัยโดยตรงกับบทบาทของโซเชียลมีเดียแต่ขึ้นอยู่กับกติกาและโครงสร้างทางสังคม จะเห็นได้จากทั้ง 4 ปรากฏการณ์ในการศึกษาที่การกระทำทั้งการลงโทษและเคลื่อนไหวก้าวทางสังคมไม่ว่าจะมาจากมวลชนหรือกลุ่มใดๆ ในสังคม หรือวิธีการที่แตกต่างกัน แต่ก็ได้ไม่ได้เป็นปัจจัยที่ชัดเจนต่อผลลัพธ์ในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นหรือแย่ลง เพราะฉะนั้นประเด็นสำคัญอยู่ที่โครงสร้างทางสังคมและกติกาที่เหมาะสมโดยมีโซเชียลมีเดียเป็นเพียงตัวเร่งการเกิดปฏิกิริยาของกระบวนการการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเท่านั้น ประเด็นที่สำคัญอีกด้านหนึ่งที่พบจากการศึกษาคือความเป็นสาธารณะและประชาธิปไตย ซึ่งความเป็นสาธารณะของโซเชียลมีเดีย นั้น ก็มีปัจจัยขึ้นอยู่กับการถูกแทรกแซงและครอบงำจากอำนาจรัฐ เมื่อมีการแทรกแซงเกิดขึ้น โดยเฉพาะประเด็นการแทรกแซงพฤติกรรมส่วนบุคคล แทรกแซงความเป็นส่วนตัวและสิทธิในการออกความคิดเห็น แทรกแซงการใช้ชีวิตประจำวัน เป็นต้น จากการใช้อำนาจในการเข้าถึงข้อมูลของสื่อ ความเป็นสาธารณะของโซเชียลมีเดียก็หมดไป รวมถึงการใช้อำนาจของรัฐเพื่อครอบงำสื่อในการสร้างเนื้อหาหรือนำข้อมูลมวลชนไปใช้ในการครอบงำด้านอื่นๆ เหล่านี้แล้วความเป็นประชาธิปไตยก็จะถูกลดทอนลงจนโซเชียลมีเดียอาจกลายเป็นดาบสองคมในความสัมพันธ์กับการถูกครอบงำ

สิ่งที่ระบบสังคมและภาครัฐควรกระทำคือการสร้างพื้นฐานทางความคิดและความรู้ต่อเหตุการณ์จริง ให้ความรู้ในมุมมองที่เป็นกลางโดยการใช้วิจารณ์วิเคราะห์และแยกแยะข่าวสารและเนื้อหาให้เท่าทันสื่อโซเชียลมีเดีย และแทรกแซงการทำงานของระบบปัญญาประดิษฐ์ในประเด็นทางสังคมที่ต้องมีวิจารณ์สูงในการตัดสินใจเนื่องจากข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารในโซเชียลมีเดียมีปริมาณมาก การที่บุคคลเลือกที่จะเสพเฉพาะเนื้อหาที่ถูกกับจริตตัวเองโดยไม่มองความเป็นจริงเลยนั้นยังทำให้เกิดความแตกแยกและยังทำให้เกิดปัญหา เทคโนโลยีการปัญญาประดิษฐ์ที่จับคู่เนื้อหาเพื่อวัตถุประสงค์ในการสร้างกระแสและการมีส่วนร่วมต่อเนื้อหา อาจจะยังทำให้เกิดการเลือกเสพเนื้อหาโดยขาดการไตร่ตรอง เพราะฉะนั้นโซเชียลมีเดียจึงเป็นแค่ส่วนหนึ่ง เป็นเครื่องมือให้ง่ายและรวดเร็วขึ้น แต่สังคมโดยเฉพาะประชาธิปไตยที่เน้นเสรีทางความคิดจำเป็นต้องมีโครงสร้างของกติกาและความรู้ให้อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง

6. บทสรุป

โซเชียลมีเดีย ถือเป็นการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ที่สร้างพื้นที่ที่สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนได้จากการเข้าถึงของอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์เชื่อมต่อต่างๆ ที่ขณะนี้ไม่เป็นอุปสรรคและครอบคลุมประชากรเกือบ 100 เปอร์เซ็นต์ทั่วประเทศ ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงโลกออนไลน์และโซเชียลมีเดียมีอัตราเพิ่มขึ้นในทุกๆ วัน พร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยีโซเชียลมีเดียให้มีหน้าที่เหมือนโลกแห่งความเป็นจริงใกล้เคียงขึ้นไปทุกวัน

อย่างไรก็ดี ความรู้เท่าทันสื่อ หรือความรู้ในเทคโนโลยีของสื่อโซเชียลมีเดียกลับไม่สอดคล้องกันกับการพัฒนาระบบต่างๆ ของโซเชียลมีเดีย ไม่ว่าจะเป็นในทางการสื่อสารทั่วไป การสื่อสารมวลชน หรือการใช้เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจเช่นการขายโฆษณา โดยประชาชนส่วนมากยังขาดความรู้ที่พอจะเป็นการทำให้เกิดวิจารณญาณในการแยกแยะข้อมูลที่ไม่เป็นความจริง โดยเฉพาะประเด็นที่มีความอ่อนไหวสูง เช่น ชาติ ศาสนา สถาบัน การเมือง ความเป็นความตาย หรือประเด็นที่อาจก่อให้เกิดความแตกแยก เช่น การสร้างประเด็นความเกลียดชัง (Hate Speech) หรือ การรังแกผู้อื่นในโลกออนไลน์ (Cyber Bullying) เนื่องจากประเด็นดังกล่าวสามารถกลายมาเป็นจุดปริแตกของการลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคมลงและกระจายเป็นวงกว้างได้

แม้ในบางเหตุการณ์ การเสนอข่าวสารผ่านโซเชียลมีเดียจะสามารถถูกคัดกรองข้อมูลข่าวสารโดยมวลชน เช่น ความเห็นได้โพสต์ต่างๆ ที่ไม่มีความเป็นจริงจะถูกถูกเพิกที่เห็นส่วนมากช่วยกันแยกแยะจนเกิดความจริงได้ ซึ่งแตกต่างกันด้วยบริบทด้านจรรยาบรรณและจริยธรรมของแต่ละกลุ่มที่ต้องการจะสื่อสาร บางกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ในการติดต่อ ควบคุม บิดเบือนที่ชัดเจนและมีการพูดซ้ำๆ แสร้งซ้ำๆ ให้กับผู้ที่เห็นพ้องหรือผู้ที่ต้องการเสพเนื้อหาลักษณะนั้นจนสังคมกลุ่มของตัวเองมองเรื่องดังกล่าวจนกลายเป็นความจริง ต่างกับกลุ่มที่มีจรรยาบรรณของสื่อที่เสนอความจริงและทำหน้าที่โดยไม่แบ่งฝ่ายและเกิดความเป็นสาธารณะในขณะที่มีการให้ความรู้ความเข้าใจและความเท่าทันสื่อ มวลชนสมาชิกถึงจะเกิดการคัดกรองที่สร้างสรรค์และทำให้เกิดความเป็นจริงในประเด็นต่างๆ อย่างไม่มีการเคลือบแคลง

ประเด็นการครอบงำ และการแทรกแซงโซเชียลมีเดียไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลเผด็จการ เป็นประเด็นที่รัฐเองก็ต้องมีการควบคุมอย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันมิให้ รัฐ กลุ่มอำนาจ หรือกลุ่มแสวงหาผลประโยชน์อื่นๆ ทำลายความเป็นพื้นที่สาธารณะในสังคมประชาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นการใช้ข้อมูลพฤติกรรมต่างๆ ของประชาชนในโลกโซเชียลในปัจจุบันที่สามารถล่วงรู้ทุกอย่างที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นใคร แสดงความเห็นอย่างไร เดินทางไปที่ไหน สอบถามอะไร สนใจอะไร ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องระวังหรือควรมีนโยบายที่ไม่ขัดต่อ ความเสรี ความเป็นประชาธิปไตย ภายใต้กรอบกฎหมายที่เหมาะสม เพื่อยังคงรักษาความเป็นเสรีทางความคิดให้ประชาชนได้อย่างแท้จริง

จากการศึกษาครั้งนี้ที่เป็นการศึกษาแบบบูรณาการข้ามศาสตร์ ทำให้การได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่จากมุมมองของหลากหลายทั้งด้านวิชาการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมกับภาคสื่อสารมวลชน ภาครัฐและเอกชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดีย ทำให้การวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปประเด็นสำคัญเพื่อวัตถุประสงค์ในการนำเอาผลการวิจัยมาใช้เป็นมาตรการด้านการควบคุมโซเชียลมีเดียในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกลไกในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นภายใต้กรอบของความเสรีและความเป็นประชาธิปไตยได้ ดังนี้

- 1) สร้างกติกาหรือการควบคุมการใช้โซเชียลมีเดียในประเด็นที่อ่อนไหว

โดยเฉพาะมาตรการเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีการจับคู่เนื้อหากับผู้เสพ (Preference algorithm) ที่ควรมีการควบคุมสำหรับประเด็นหรือเนื้อหาที่มีความอ่อนไหวและมีแนวโน้มนำไปซึ่งความแตกแยกของกลุ่มหรือมวลชนขนาดใหญ่ เช่น ประเด็นการเมือง ศาสนา และสถาบัน ที่ควรมีกติกาเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการรวมกลุ่มโดยระบบและเทคโนโลยี มาตรการดังกล่าวควรสอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมที่เป็นประชาธิปไตย

2) พัฒนาจรรยาบรรณของสื่อในโซเชียลมีเดียโดยหลีกเลี่ยงการครอบงำ

รัฐจำเป็นต้องส่งเสริมและพัฒนาจรรยาบรรณของสื่อ โดยเฉพาะผู้ผลิตสื่อโซเชียลมีเดีย ทั้งระดับองค์กร อินดิวิเดีย และระดับบุคคล ให้มีการนำเสนอสื่อที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงเป็นหลักแม้จะสามารถให้ความเห็นหรือเพิ่มเติมเนื้อหาเป็นของตนเองก็ตาม แต่ก็ไม่ควรสร้างความเข้าใจผิดและก่อให้เกิดความแตกแยกที่บานปลายในสังคม แต่อย่างไรก็ตามรัฐต้องมีจุดยืนในการไม่เข้าไปครอบงำสื่อโซเชียลมีเดียที่ชัดเจนเพื่อสร้างพื้นฐานของจรรยาบรรณให้กับทุกฝ่ายภายใต้มุมมองแบบประชาธิปไตย

3) สร้างความรู้เท่าทันสื่อโซเชียลมีเดียให้กับประชาชน

การให้ความสำคัญต่อการรู้เท่าทันสื่อโซเชียลมีเดียที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีตลอดเวลาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะบริบทสังคมที่มีข้อมูลข่าวสารรวมถึงการเสพในโซเชียลมีเดียปริมาณมาก รัฐบาลควรมีการบูรณาการด้านความรู้เท่าทันสื่อร่วมกับเอกชน โดยเฉพาะบริษัทที่เป็นเจ้าของโซเชียลมีเดีย และผู้ผลิตสื่อโซเชียลมีเดียต่างๆ โดยต้องกระจายความรู้ดังกล่าวไปสู่ทุกระดับในสังคมเพื่อไม่ให้ถูกชักจูงโดยสื่อและมีพื้นฐานของการเสพข้อมูลข่าวสารตามความเป็นจริง และควรมีวิจารณ์อย่างเหมาะสมสำหรับประเด็นที่มีความอ่อนไหวไม่ใช่แต่เฉพาะการลงโทษหรือเคลื่อนไหวทางสังคมเท่านั้น แต่ควรเป็นความรู้หรือข้อชี้แจงพื้นฐานควบคู่ไปกับการนำเสนอข่าวสารในแต่ละประเด็น หรือการจัดตั้งหน่วยงานในการพัฒนาด้านนี้อย่างชัดเจน

4) สร้างการตระหนักรู้ในความเป็นส่วนตัวของข้อมูล

รัฐและเอกชนควรร่วมกันให้ความรู้พื้นฐานด้าน GDPR ต่อประชาชนทุกระดับ โดยเฉพาะสังคมที่มีการใช้โซเชียลมีเดียสูงอย่างประเทศไทย โดยควรพัฒนาให้มีความเข้าใจที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง สร้างการตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมในการสร้างรักษาความเป็นส่วนตัวของข้อมูลของตนเองเพื่อไม่ให้ผู้อื่นนำไปใช้ประโยชน์ในทางมิชอบ

5) กฎหมายการควบคุมความเป็นส่วนตัวของข้อมูล

รัฐบาลควรควบคุมความเป็นส่วนตัวด้านข้อมูลของผู้ใช้โซเชียลมีเดีย โดยสามารถประยุกต์กฎ GDPR เพื่อปรับให้เข้ากับบริบททางสังคมของแต่ละประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ข้อมูลพฤติกรรม ข้อมูลที่ระบุตัวตนของผู้ใช้โซเชียลมีเดีย ทั้งการละเมิดการเป็นส่วนตัวของเจ้าของโซเชียลมีเดีย หรือหน่วยงานบุคคลที่สาม ที่นำข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้ไปใช้งาน และควรกำหนดระดับของการนำข้อมูลต่างๆ ไปใช้ให้มีความชัดเจน เนื่องจากกฎ GDPR ไม่ได้มีการกล่าวถึงการควบคุมในด้านการนำข้อมูลที่ไม่ระบุตัวตน (Anonymous) ไปวิเคราะห์ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังสามารถวิเคราะห์หวั่นระหว่พฤติกรรมโดยรวมของผู้ใช้ได้ หรืออาจควบคุมการนำข้อมูลที่ไม่ระบุตัวตนเฉพาะการนำไปใช้ในประเด็นที่อ่อนไหว เช่น ผลประโยชน์ทางสังคม ศาสนา สถาบัน และการเมือง

6) ทบทวนมาตรการให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง

ประเด็นสุดท้ายเป็นสิ่งที่สำคัญ เนื่องจากเทคโนโลยีโซเชียลมีเดียและเทคโนโลยีอื่นๆที่เกี่ยวข้องมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้น มาตรการการควบคุมและกติกาดังกล่าว รวมถึงการสร้างจรรยาบรรณ

การรับรู้ และตระหนักรู้ ของทุกภาคส่วน จำเป็นจะต้องมีการทบทวนให้มีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา และเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องสร้างนโยบายหรือกำหนดให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ มีการพัฒนาแผนให้มีความเป็นปัจจุบันที่สุด

7. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเพื่อต่อยอดจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เช่น การศึกษาการลงโทษทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียในบริบทอื่นๆ ที่นอกเหนือจาก 4 เหตุการณ์ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ ถือเป็นการวิเคราะห์เพิ่มเติมที่จะทำให้เข้าใจถึงบริบทอื่นๆ เช่น การใช้โซเชียลมีเดียในการ “ขอมถูกลงโทษ” ในทางการเมือง หรือสังคมซึ่งเห็นได้จากทั้งภาครัฐบาลหรือภาคเอกชนทั่วไปโดยใช้การขอมถูกลงโทษเพื่อทดสอบเสียงตอบรับ (Public hearing) เช่น การประกาศว่าจะมีการเปลี่ยนกฎหมายหากไม่พอใจข้อจับจะมีโทษจำคุก นโยบายขึ้นค่าแรงขั้นต่ำ หรือนโยบายอื่นๆ ที่กระทบกับสังคมในภาพรวม ซึ่งหลังจากประกาศก็มีกระแสต่อต้านและไม่เห็นด้วยกับนโยบายต่างๆ และทำให้รัฐบาลต้องระงับโครงการ จนทุกวันนี้การขอมถูกลงโทษเพื่อทดสอบเสียงตอบรับก่อนออกนโยบายจริงก็เป็นสิ่งที่รัฐบาลให้ความสนใจ

การศึกษาเพิ่มเติมเพื่อศึกษาบริบทในอนาคต ซึ่งผู้วิจัยมองว่า จะสามารถเป็นประโยชน์และทำให้เข้าใจบทบาทการลงโทษและเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะในเทคโนโลยีของโซเชียลมีเดียที่จะถูกเปลี่ยนแปลง หรืออาจทำการศึกษาแบบบูรณาการร่วมกับศาสตร์แขนงใหม่ เช่น การทำนายอนาคต (Futuristic) ที่มองการเปลี่ยนแปลงและคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ธีรวัช เจนวัชรวิทย์. (2561). วาทกรรมแห่งปรากฏการณ์ “ล่าแม่มด” Media–Witch-teracy on Discourse. *Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning (e-JODIL)*, 8, 56-78.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2542). ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่. *เสนอในการประชุม* นักวิจัย “โครงการพลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทย พ.ศ. 2543 ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม” โดยการสนับสนุนของ สกว. ภายใต้โครงการเมธีวิจัยอาวุโส.
- สังคิต พิริยะรังสรรค์. (2559). การลงโทษโดยสังคม. *วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. 46, 63 - 84.
- Falk et al., (2001): Falk, A., Fehr, E., Fischbacher, U., 2001. *Driving forces of informal sanctions*. Working paper No. 59. Institute for Empirical Research in Economics, University of Zurich
- Galtung, (1990). Cultural Violence. *Journal of Peace Research*.
- Girard, René (2005). *Violence and the Sacred*. New York: Continuum.
- Goode, Luck. (2005). Jürgen Habermas: *Democracy and the Public Sphere*. London: Pluto Press.
- Pasquier, P., Flores, R. A. & Chaib-draa, B. 2005. Modeling flexible social commitments and their enforcement. In Proceedings of the 5th International Conference on Engineering Societies in the Agents World (ESAW), Gleizes M. P., Omicini A. & Zambonelli F. (eds), *Lecture Notes in Computer Science 3451*, 139–151. Springer.
- The Statistics Portal, (2018), *Number of smartphone users worldwide from 2014 to 2020*. Retrieved from: <https://www.statista.com/statistics/330695/number-of-smartphone->